

УДК 94(477)1990/1991

АЛЛЕРОВ В.Ю.

<https://orcid.org/0000-0003-1528-2568>

<https://doi.org/10.33577/2313-5603.34.2020.3-15>

ПРОХОДЖЕННЯ СТРОКОВОЇ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР НА ТЕРИТОРІЇ СВОЄЇ ДЕРЖАВИ: ВИМОГИ ОПОЗИЦІЇ, ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (1990 – 1991)

Проаналізовано вимоги опозиційних до Комуністичної партії України (КПУ) сил, які зводилися до питання законодавчого забезпечення права громадян Української РСР відбувати строкову військову службу на території республіки. Відзначено, що окреслена ідея толерувалася неформальними громадсько-політичними організаціями, особливо студентськими та молодіжними товариствами, Комітетами солдатських матерів та була підтримана опозицією (Народною радою) у вищому законодавчому органі республіки. Зазначено, що комплекс військово-політичних питань неодноразово порушувався у 1990 – 1991 рр. на акціях непокори, вуличних маніфестаціях, які ограновували опозиційні до КПУ організації. Розглянуто постанови Верховної Ради Української РСР, які регулювали питання проходження строкової військової служби на території республіки, наголошено на їх неефективності та декларативності.

Ключові слова: Українська РСР, Збройні Сили, військова служба, Верховна Рада, постанова.

Актуальність проблеми. Завершення війни в Афганістані (1989 р.), поглиблення процесів гласності, демократизації на зламі 1980-х – 1990-х років, швидка політизація молодіжного середовища у цей період актуалізували питання проходження громадянами УРСР строкової військової служби на території своєї республіки. Вибори до Верховної Ради Української РСР (1990 р.) та формування політичної опозиції у парламенті (Народна Рада) стали тими каталізаторами, що прискорили процес законодавчого забезпечення права військовослужбовців на проходження строкової служби в республіці.

Постановка проблеми. Досліджувані у науковій статті проблеми на сьогодні належно не відображені в українській та зарубіжній історіографії. Вперше звернено увагу на процес

Аллеров Владислав Юрійович, командир окремого загону спеціального призначення Західного територіального управління Національної гвардії України.

© Аллеров В. Ю., 2020

законодавчого регулювання призовної кампанії 1990 – 1991 рр. на тлі суспільно-політичних процесів. Основу джерельної бази цієї наукової розвідки становлять законодавчі акти, матеріали періодичної преси, спогади очевидців. Основна мета статті – охарактеризувати особливості боротьби національно-демократичних сил за право проходити строкову військову службу громадян УРСР на території республіки крізь призму суспільно-політичних процесів та законодавчої бази.

В останні роки існування УРСР (1990 – 1991 рр.) у республіці зросла кількість акцій опозиційних до КПУ політичних сил, які були спрямовані на врегулювання питання проходження строкової військової служби українцями виключно на території республіки. Підґрунтя акцій непокори було закладено у 1987 р. – в УРСР були створені перші невідконтрольні партійно-державним органам влади т. зв. неформальні громадські організації, за сприяння яких у 1989 – на початку 1990 рр. організовано несанкціоновані владою мітинги та вуличні маніфестації. «Політика демократизації та гласності, проголошена новим керівництвом Комуністичної партії на чолі з М. Горбачовим в 1985 – 1987 рр., привела до різкого сплеску громадської активності населення. Можливість вільно висловити свою думку (хоча б в колі однодумців) з питань екології, «білих плям» історії, оцінити становище національної мови та культури, а то й просто краще організувати своє дозвілля привела до появи так званих неформальних організацій», – констатував К. Левчук (*Левчук, 2002:158-164*).

Саме неформальні організації актуалізували питання проходження військової служби громадянами УРСР в межах своєї республіки. Нового імпульсу ця ідея отримала після ухвалення Декларації про державний суверенітет України. І. Підкова зауважує, що логічним продовженням реалізації змісту Декларації мали стати рішучі заходи Верховної Ради із законодавчого забезпечення основних її положень, формування національного правового поля. «З цього огляду законодавчими актами особливої ваги, яких парламентська опозиція добивалася прийняття як першочергових, стали закон про економічну самостійність Української РСР (3 липня 1990 р.), постанова про проходження строкової військової служби громадянами УРСР на території республіки (30 липня 1990 р.), конституційні зміни, що запроваджували верховенство республіканського законодавства», – підсумовує науковець (*Підкова, 2014: 39-53*).

Виклад основного матеріалу. Напередодні цієї епохальної події, 14 липня 1990 р. відбувся Всеукраїнський форум солдатських матерів, скликаний з метою пришвидшення ухвалення Верховною Радою Української РСР і Радою Міністрів УРСР рішення про негайне повернення військовослужбовців строкової служби, які проходили службу в інших республіках колишнього СРСР, до України. Крім того делегати форуму вимагали ввести посаду міністра оборони України з числа цивільних осіб і з осіннього призову приступити до формування Збройних сил України, а також створити комітети солдатських матерів у всіх областях України (*Коропатнік, 2016:154-158*).

Зважаючи на гостроту питання, 30 липня 1990 р. народні депутати на черговому засіданні Верховної Ради розглянули комплекс питань, пов'язаних із проходженням строкової військової служби українцями. Постанова Верховної Ради Української РСР «Про проходження строкової військової служби громадянами Української РСР та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами» від 30 липня 1990 р. передбачала повернення до постійного місця служби працівників правоохоронних органів республіки, які брали участь в охороні громадського порядку та локалізації міжнаціональних конфліктів в інших регіонах країни, а також переведення до 1 грудня 1990 року громадян Української РСР, які проходили строкову військову службу, до України (*ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4491, арк. 25*).

Також депутати пропонували вирішити питання про переведення до 1 жовтня 1990 року громадян Української РСР, які проходили строкову військову службу, з районів, де відбуваються міжнаціональні конфлікти, на територію України (*Про проходження строкової військової служби громадянами ..., 1990*). «У відповідності з Декларацією про державний суверенітет України і шануючи суверенні права інших держав, на території яких проходять службу громадяни України, до 15 вересня 1990 року розробити порядок проходження військової служби громадянами Української РСР і, починаючи з осені 1990 року, здійснювати призов на строкову військову службу, як правило, до військових частин, які дислокуються на території України», – йдеться у Постанові (*Про проходження строкової військової служби громадянами ..., 1990*).

Відсутність прогресу у питанні суверенізації Української РСР радикалізувала суспільні настрої, що стало очевидним восени

1990 р.: 1 жовтня 1990 р. відбувся всеукраїнський страйк, у якому взяли участь близько десяти тисяч осіб (*Адамович, 2009: 151*), а 2 жовтня розпочалася студентська акція непокори («Революція на граніті») (*Студентська революція на граніті, 1995: 10*). Остання подія пришвидшила процес законодавчого регулювання проходження строкової військової служби на території України, оскільки це була одна із найважливіших вимог протестуючих. Згадуючи про особливості формування політичних вимог, О. Доній відзначав: «Там було кілька вимог, спочатку дві, потім – три: перевибори Верховної Ради та націоналізації майна Компартії України і ВЛКСМ, потім додалося – непідписання Союзного договору... А львів'яни приїхали вже з іншими проханнями: відставка прем'єр-міністра Масола та служба українських вояків лише на території України» (*Революція на граніті: нас можна назвати циніками..., 2015*).

У республіці значного розмаху набули політичні мітинги і демонстрації спрямовані на підтримку голодуючих студентів (*Передній край боротьби за волю, 1990: 1*). Згідно з підрахунками Міністерства вищої і середньо спеціальної освіти УРСР в акціях протесту, мітингах, демонстраціях взяли участь близько 510 тис. студентів вузів країни (*Тараненко, 1990: 1*).

Під впливом студентських виступів, 10 жовтня 1990 р. Верховна Рада Української РСР ухвалила Постанову «Про стан виконання постанови Верховної Ради Української РСР від 30 липня 1990 року в питанні проходження військової служби громадянами республіки» (*ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4497, арк. 10*). У ній констатовано, що прийнята раніше Постанова «виконується Урядом республіки незадовільно». Це, на думку депутатів, зумовлювалося тим, що порядок призову та проходження служби згідно з Конституцією УРСР регулювався загальносоюзним законодавством, яким проходження строкової служби громадянами, як правило, на території своєї республіки не передбачено (*Про стан виконання постанови Верховної Ради Української РСР від 30 липня 1990 року..., 1990*).

Депутати Верховної Ради Української РСР переконували, що Рада Міністрів УРСР не вжила заходів до своєчасного створення відповідних урядових структур, проведення необхідних консультацій з Радою Міністрів СРСР, не забезпечила повернення всіх військовослужбовців з числа громадян УРСР та працівників

правоохоронних органів республіки, які використовуються для вирішення міжнаціональних конфліктів (*Про стан виконання постанови Верховної Ради Української РСР від 30 липня 1990 року, 1990*).

Верховна Рада Української РСР пропонувала Раді Міністрів УРСР, виконавчим комітетам обласних, міських і районних Рад народних депутатів починаючи з осіннього призову 1990 року, забезпечити направлення призовників для проходження строкової військової служби у військові частини, розташовані на території республіки, крім випадків, передбачених цією статтею (*Про стан виконання постанови Верховної Ради Української РСР від 30 липня 1990 року, 1990*).

Предбачалося призов громадян УРСР для проходження строкової військової служби за межами республіки здійснювати: а) восени 1990 та навесні 1991 років у межах встановлених Радою Міністрів УРСР квот, необхідних для комплектування видів і родів військ Радянської Армії і Військово-Морського Флоту, що забезпечують стратегічну оборону в інтересах республіки; б) для набуття військових спеціальностей з гарантією повернення в республіку; в) в усіх інших випадках на добровільних засадах. Постанова Верховної Ради Української РСР передбачала виключити випадки направлення громадян УРСР, які проходять строкову військову службу, для вирішення міжнаціональних та інших конфліктів за її межами без згоди Верховної Ради Української РСР (*Про стан виконання постанови Верховної Ради Української РСР від 30 липня 1990 року, 1990*).

Раді Міністрів УРСР запропоновано утворити до 1 січня 1991 р. на республіканському, обласному, міському і районному рівнях при органах виконавчої влади структури з покладенням на них обов'язків по організації призову, а також заснувати до 1 листопада 1990 р. державно-громадську експертну комісію для розгляду конфліктних ситуацій під час призову і проходження строкової військової служби громадянами УРСР (*ЩДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4497, арк. 12*).

Депутати вважали за необхідне внести до 1 травня 1991 р. до Верховної Ради Української РСР пропозиції щодо створення в республіці альтернативної служби, а також забезпечити повернення в республіку протягом жовтня-листопада 1990 р. громадян УРСР, які проходили строкову військову службу за межами Української

РСР в частинах, що використовувалися для вирішення міжнародних та інших конфліктів та у військово-будівельних загонах (*ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4497, арк. 10*).

Для реалізації цієї Постанови депутати пропонували створити постійну Комісію Верховної Ради УРСР з питань зовнішньої та внутрішньої безпеки, а також повноважної делегації для проведення консультацій з Верховною Радою СРСР, Урядом СРСР та Міністерством оборони СРСР. Водночас Верховна Рада Української РСР вимагала від виконавчих комітетів обласних, міських і районних Рад народних депутатів забезпечити організоване проведення осіннього призову 1990 року, а відправку громадян УРСР для проходження строкової військової служби за межі республіки зупинити до прийняття союзними органами рішень, які б створили необхідні умови для виконання цієї постанови, і відновити за рішенням Ради Міністрів УРСР (*ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4497, арк. 14*).

Народні депутати також пропонували заслухати на засіданні Верховної Ради Української РСР звіт повноважної делегації про результати консультацій з Радою Міністрів СРСР та затвердити встановлену Урядом республіки квоту осіннього 1990 року призову на проходження громадянами строкової військової служби (*Про стан виконання постанови Верховної Ради Української РСР від 30 липня 1990 року, 1990*).

Однак Постанова «Про стан виконання постанови Верховної Ради Української РСР від 30 липня 1990 року в питанні проходження військової служби громадянами республіки» не знизила градус суспільної напруги. З цих причин, 17 жовтня 1990 р. Верховна Рада Української РСР ухвалила Постанову «Про розгляд вимог студентів, які проводять голодування в м. Києві з 2 жовтня 1990 року» (*ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4497, арк. 55*), у якій передбачалося забезпечити проходження строкової військової служби громадянами України поза межами республіки тільки за добровільною згодою громадянина. З цією метою Верховна Рада Української РСР пропонувала до 31 грудня 1990 року прийняти Закон про проходження строкової військової служби громадянами України на території республіки, Закон про альтернативну військову службу, а також утворити необхідні державні органи (*ЦДАВО України, ф. 1, оп. 16, спр. 4497, арк. 55*).

Також передбачалося у 1991 р. провести в країні всенародне голосування-референдум з питань довіри Верховній Раді УРСР і на основі його результатів прийняти рішення про проведення дострокових виборів; утворити тимчасову комісію Верховної Ради для розгляду питання щодо націоналізації майна КПРС і ВЛКСМ в УРСР; не укласти нового союзного договору до прийняття нової конституції УРСР, стабілізації політичної ситуації; відповідно до діючого законодавства провести відставку Голови Ради Міністрів УРСР В. Масола (*Бойко, 2003: 67*).

Згодом, 24 жовтня 1990 р. істотних змін зазнала чинна Конституція Української РСР 1978 року – з неї вилучено положення про Збройні сили СРСР та підпорядкування Москві питань безпеки, утворено незалежну республіканську генеральну прокуратуру, Рада Міністрів УРСР дістала статус найвищого органу виконавчої влади, підпорядкованого виключно Верховній Раді Української РСР (*Шевченко, 2011*).

Зрештою, 5 липня 1991 р. Президія Верховної Ради Української РСР підготувала Постанову «Про хід виконання постанов і доручень Верховної Ради Української РСР з питань проходження громадянами республіки строкової військової служби» (Про хід виконання постанов і доручень Верховної Ради Української РСР..., 1990). У ній зауважено, що «реалізація вимог постанов і доручень Верховної Ради Української РСР у питаннях проходження громадянами Української РСР строкової військової служби в цілому позитивно позначається на їх вирішенні, сприяє посиленню соціального захисту військовослужбовців» (*Про хід виконання постанов і доручень Верховної Ради Української РСР..., 1990*).

Водночас відзначено, що «перевірки на місцях і аналіз звернень військовослужбовців та їх батьків свідчать про те, що в деяких областях республіки призовні комісії не завжди дотримуються принципу добровільності проходження дійсної військової служби громадянами Української РСР за її межами. Мають місце факти порушення чинного законодавства про загальний військовий обов'язок, зокрема дезертирства, ухилення від призову на дійсну військову службу, а також загибелі та каліцтва військовослужбовців» (*Про хід виконання постанов і доручень Верховної Ради Української РСР..., 1990*).

Постанова санкціонувала утворення спеціальної Комісії при Президії Верховної Ради Української РСР по розгляду звернень

громадян республіки з питань загибелі та каліцтва військово-службовців під час проходження військової служби. Депутати пропонували Комісії працювати «в тісному зв'язку з постійними комісіями Верховної Ради Української РСР, апаратом Державного міністра з питань оборони, національної безпеки і надзвичайних ситуацій Української РСР, Державним Комітетом УРСР з військових справ, виконавчими комітетами обласних, Київської і Севастопольської міських Рад народних депутатів, Міністерством оборони СРСР, Головною військовою прокуратурою, Прокуратурою Української РСР, Міністерством юстиції Української РСР, командування округів і флотів, спеціальною державно-громадською комісією, створеною відповідно до Указу Президента СРСР від 15 листопада 1990 року «Про заходи по реалізації пропозицій Комітету солдатських матерів» (*Про хід виконання постанов і доручень Верховної Ради Української РСР..., 1990*).

Вкотре Верховна Рада Української РСР доручала Кабінету Міністрів Української РСР провести моніторинг законів СРСР та Української РСР про порядок проходження громадянами республіки дійсної військової служби та з метою недопущення ігнорування встановленого в Українській РСР принципу добровільності проходження строкової військової служби за межами України за письмовою згодою укласти з Кабінетом Міністрів СРСР або Міністерством оборони СРСР тимчасову угоду. Запропоновано передбачити у цьому документі запровадження механізму державно-громадського контролю за проходженням громадянами республіки строкової військової служби як на території України, так і за її межами (*Про хід виконання постанов і доручень Верховної Ради Української РСР..., 1990*).

Постанова передбачала створення республіканського військового комісаріату, на який покладалося керівництво обласними, міськими і районними військовими комісаріатами у питаннях організації і проведення допризовної і призовної підготовки молоді до військової служби, проведення призову, здійснення контролю за додержанням чинного законодавства у цій сфері. Кабінету Міністрів Української РСР прискорити вирішення зазначеного питання з Міністерством оборони СРСР (*Про хід виконання постанов і доручень Верховної Ради Української РСР..., 1990*).

Також народні депутати пропонували Кабінету Міністрів Української РСР розробити республіканську державну програму підготовки молоді до військової служби. Ретельно проаналізувати

діяльність допризовних і призовних комісій і вжити практичних заходів до її поліпшення уже під час осіннього призову 1991 р. Передбачалося особливу увагу звернути на докорінне поліпшення проведення медичними комісіями лікувально-оздоровчої роботи серед допризовної і призовної молоді. *(Про хід виконання постанов і доручень Верховної Ради Української РСР..., 1990).*

Прокуратурі Української РСР разом з командуванням Київського, Прикарпатського, Одеського військових округів, військовими прокурорами, Державним комітетом УРСР з військових справ до 1 вересня 1991 р. запропоновано розібратися у причинах дезертирства військовослужбовців з військових частин, в яких вони проходили строкову військову службу. Про висновки і вжиті заходи доповісти Президії Верховної Ради Української РСР *(Про хід виконання постанов і доручень Верховної Ради Української РСР..., 1990).*

Як уже зазначалося, постанова ініціювала створення спеціальної Комісії при Президії Верховної Ради Української РСР по розгляду звернень громадян республіки з питань загибелі або каліцтва військовослужбовців під час проходження строкової військової служби *(Положення про створення спеціальної Комісії..., 1991).* У положенні, яке регламентувало її діяльність відзначено, що Комісії надається право: а) запитувати від військкоматів та командування військових частин необхідну інформацію про громадян республіки, які призиваються на дійсну військову службу, поступають у військові училища, а також з місця проходження ними служби або навчання; б) припиняти рішення призовних комісій щодо призову на дійсну строкову військову службу окремих громадян на період, необхідний для вирішення конфліктних ситуацій; в) використовувати наявну лікувально-діагностичну базу міністерств і відомств республіки для проведення експертних оцінок придатності громадян Української РСР до проходження строкової військової служби; г) брати участь у розслідуванні фактів загибелі, каліцтва, насилля, випадків нестатутних відношень під час проходження військової строкової служби в Збройних Силах СРСР; д) у необхідних випадках створювати робочі групи Комісії з числа народних депутатів, фахівців для виїзду у військові частини та військові комісаріати з метою встановлення на місці істинних причин смерті, покалічення військовослужбовців, складати необхідні документи, висновки та ін. *(Положення про створення спеціальної Комісії..., 1991).*

У Зверненні Президії Верховної Ради Української РСР до Рад народних депутатів усіх рівнів, їх виконавчих комітетів, командування військових частин і кораблів, військовослужбовців, призовників та їх батьків, громадських організацій республіки відзначено, що депутати зроблять «все для того, щоб громадяни України не ризикували своїм життям». Відзначено, що Верховна Рада Української РСР неухильно домагатиметься захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей, сприятиме розв'язанню їх складних соціальних проблем» (*Звернення Президії Верховної Ради Української РСР до Рад...*, 1991).

Звертаючись до командирів, військово-політичних працівників, офіцерського складу частин і підрозділів, дислокованих на території Української РСР, Верховна Рада Української РСР констатувала, що насамперед від них залежить настрої і бойовий дух армії. «Ви – її цементуюча сила, приклад для всього особового складу, – відзначено у документі. – Ваш професіоналізм, ставлення до справи, свого обов'язку вирішальною мірою визначають моральний клімат у військових колективах, створюють умови для їх згуртування і нормальної служби. Більшість з Вас дійсно близькі до солдата, живуть з ним одним життям, піклуються про підлеглих, уважні до їх потреб. Ми вправі сподіватися на те, що саме таким буде весь офіцерський корпус. Ми вправі розраховувати, що процес демократизації в армії набуде дальшого розвитку. Ми віримо, що справою честі для Вас, як і раніше, буде служіння Вітчизні, своєму народу» (*Звернення Президії Верховної Ради Української РСР до Рад...*, 1991).

Констатуючи, що в армії «не викорінено у деяких підрозділах казарменне хуліганство, мають іноді місце недбальство, недисциплінованість», народні депутати закликали все ж призовників «не ховатися за спинами батьків» та не саботувати призовну кампанію. «Якщо ми не на словах, а на ділі прагнемо відродити свою національну самосвідомість, якщо нам дорогий наш дім, якщо ми думаємо про своє майбутнє, зробимо все, щоб призов молоді на службу в армію проходив у республіці організовано, щоб наша молодь гідно виконувала свій найважливіший громадський обов'язок», – відзначено у постанові (*Звернення Президії Верховної Ради Української РСР до Рад...*, 1991).

Висновки. Таким чином, у 1990 – 1991 рр. у суспільно-політичній думці УРСР значного поширення набула ідея проходження громадянами УРСР строкової військової служби виключно на

території республіки. Подібні ініціативи пропонували представники національно-демократичних сил, опозиція у Верховній Раді УРСР (Народна Рада) і, особливо, неформальна молодь. Під впливом «вулиці» вищий законодавчий орган республіки ухвалив низку постанов, в яких врегульовувалося питання проходження громадянами УРСР строкової військової служби виключно на території республіки. Однак на практиці проблема вирішена не була через неузгодженість республіканського та союзного законодавства та саботаж військовими комісаріатами постанов Верховної Ради УРСР.

Використані посилання

Адамович С. (2009). Дезінтеграційні ризики в умовах національного відродження і здобуття Україною незалежності (1989 – 1991 рр.). *Українознавчі студії*. Вип. 10. С. 151.

Бойко О. (2003). Загострення політичної конфронтації в Україні: атака опозиції та контрнаступ консерваторів (серпень – грудень 1990 р.). *Сучасність*. № 2. С. 67.

Доній О. (1995). *Студентська революція на граніті: Альбом*. Київ: Смолоскип. С. 10.

Звернення Президії Верховної Ради Української РСР до Рад народних депутатів усіх рівнів, їх виконавчих комітетів, командування військових частин і кораблів, військовослужбовців, призовників та їх батьків, громадських організацій республіки. Доступно: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T133200.html [Дата звернення 10 вересня 2020].

Коропатнік І. (2016). Генеза правового регулювання взаємодії воєнної організації та громадянського суспільства. *Форум права*, №3. С. 154–158.

Левчук К. (2002). Неформальний рух в Україні (1986-1988). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. Вип. 4. С. 158-164.

Передній край боротьби за волю. (1990). *За вільну Україну*. 9 жовтня. С. 1.

Підкова І. (2014). Суверенізація Української РСР: участь парламентської опозиції у створенні й ухваленні Декларації про державний суверенітет України. *Військово-науковий вісник*. Вип. 21. С. 39-53.

Положення про створення спеціальної Комісії при Президії Верховної Ради Української РСР по розгляду звернень громадян республіки з питань загибелі або каліцтва військовослужбовців під час проходження строкової військової служби. (1991). Доступно: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T133200.html [Дата звернення 10 вересня 2020].

Про проходження строкової військової служби громадянами Української РСР та використання працівників правоохоронних органів республіки за її межами: Постанова Верховної Ради Української РСР (1990). Доступно <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-12#Text> [Дата звернення 10 вересня 2020].

Про стан виконання постанови Верховної Ради Української РСР від 30 липня 1990 року в питанні проходження військової служби громадянами республіки: Постанова Верховної Ради Української РСР. (1990). Доступно <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-12#Text> [Дата звернення 10 вересня 2020].

Про хід виконання постанов і доручень Верховної Ради Української РСР з питань проходження громадянами республіки строкової військової служби: Постанова Президії Верховної Ради Української РСР (1991). Доступно: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T133200.html [Дата звернення 10 вересня 2020].

Революція на граніті: нас можна назвати циніками, які готові загинути за ідею. (2015) Доступно: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2015/10/2/148579/> [Дата звернення 10 вересня 2020].

Тараненко В. (1990). Переможців не судять. *Літературна Україна*. 25 жовтня. С. 1.

ЦДАВО України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 4491. Арк. 25.

ЦДАВО України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 4497. Арк. 10.

Шевченко О. (2011). *Три міфи московських фальсифікаторів*. Доступно <https://tyzhden.ua/Politics/28939> [Дата звернення 10 вересня 2020].

References

Adamovych, S., 2009. Disintegration risks in the conditions of national revival and gaining of independence of Ukraine (1989 – 1991). *Ukrainian studies*. Iss. 10. pp. 151–154. (ukr).

Boyko, O., 2003. Exacerbation of political confrontation in Ukraine: opposition attack and counter-offensive of conservatives (August – December 1990). *Modernity*. № 2. p. 63–72. (ukr).

Address of the Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR to the Soviets of People's Deputies of all levels, their executive committees, commands of military units and ships, servicemen, conscripts and their parents, public organizations of the republic URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T133200.html (ukr).

Koropatnik, I. *Genesis of legal regulation of interaction of military organization and civil society* URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?-I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP.htm_2016_3_29 (ukr).

Levchuk, K. *Informal movement in Ukraine* URL: Nzvdpu_ist_2002_4_41.pdf (ukr).

The leading edge of the struggle for freedom. (1990). *For a free Ukraine*, 9 October, p. 1. (ukr).

Pidkova I. *Sovereignization of the Ukrainian SSR: participation of the parliamentary opposition in the creation and adoption of the Declaration of State Sovereignty of Ukraine* URL: <https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/01/66.pdf> (ukr).

Regulations on the establishment of a special Commission under the Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR to consider appeals of citizens of the republic on the death or injury of servicemen during military service URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T133200.html (ukr).

On the passage of conscript military service by citizens of the Ukrainian SSR and the use of law enforcement officers of the republic outside its borders: Resolution of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-12#Text> (ukr).

On the state of implementation of the resolution of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR of July 30, 1990 on the issue of military service by citizens of the republic: Resolution of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-12#Text> (ukr).

On the progress of the implementation of resolutions and instructions of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR on the passage of citizens of the republic of military service: Resolution of the Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/T133200.html (ukr).

Revolution on granite: we can be called cynics who are ready to die for the idea URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2015/10/2/148579/> (ukr).

Student revolution on granite: Album [ed. and emphasis. O. Doniy], 1995. 82 p. (ukr).

Taranenko, V. (1990). Winners are not judged. *Literary Ukraine*, 25 October, p. 1.

TsDAVO of Ukraine. F. 1. Op. 16. Ref. 4491. Arc. 25.

TsDAVO of Ukraine. F. 1. Op. 16. Ref. 4497. Arc. 10.

Shevchenko, O. *Three myths of Moscow forgers* URL: <https://tyzhden.ua/Politics/-28939> (ukr).

Allerov V.

PERFORMANCE OF CONSTITUTIONAL MILITARY SERVICE BY UKRAINIAN SOVIET SOCIALIST REPUBLIC CITIZENS: OPPOSITION REQUIREMENTS, LEGISLATIVE SUPPORT (1990 – 1991)

The demands of the opposition forces to the Communist Party of Ukraine (CPU) were analyzed, which were reduced to the issue of legislative provision of the right of citizens of the Ukrainian SSR to perform military service on the territory of the republic. It was emphasized that such initiatives of informal socio-political organizations became especially relevant after the adoption of the Declaration of State Sovereignty of Ukraine and the deepening of the process of sovereignty of the republic. It was noted that the opposition called for the return of Ukrainian servicemen from the «hot spots» as soon as possible and criticized the CPU for its unwillingness to resolve the issue. It is noted that the idea of military service in the republic was tolerated by informal socio-political organizations, especially student and youth societies, Committees of Soldiers' Mothers, and was supported by the opposition in the highest legislative body of the republic (People's Council). It is noted that the complex of military-political issues was repeatedly raised in 1990 – 1991 at actions of disobedience, street demonstrations in almost all cities of the USSR, which were organized by organizations opposed to the CPU. It has been proved that after the student revolution on granite, people's deputies were forced to include the issue of military service in the republic on the agenda of the session of the Verkhovna Rada of the USSR in order to prevent further escalation of the confrontation between the government and the opposition. The resolutions of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR, which regulated the issue of military service on the territory of the republic, are considered, their inefficiency and declarativ are emphasized.

Keywords: Ukrainian SSR, Armed Forces, military service, Verkhovna Rada, resolution.